

Ludwik Nowakowski

Kształtowanie podobieństwa do Boga w duchowym zjednoczeniu z Trójcą Świątą

Studia Theologica Varsaviensia 51/2, 67-80

2013

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. LUDWIK NOWAKOWSKI

KSZTAŁTOWANIE PODOBIENSTWA DO BOGA W DUCHOWYM ZJEDNOCZENIU Z TRÓJCĄ ŚWIĘTĄ

W życiu duchowym, w zjednoczeniu mistycznym człowieka z Bogiem, następuje wewnętrzne przekształcenie duszy. Niniejszy artykuł podejmuje problem wewnętrznego przekształcenia duszy w aspekcie odzyskania podobieństwa do Boga. Proces przekształcenia duszy w świetle objawienia Nowego Testamentu stanowi dzieło całej Trójcy Świętej. Każda z Osób Bożych zostawia w duszy własny „ślad”, wynikający z wewnętrznych relacji łączących Osoby Trójcy Świętej. Owe „ślady” Osób Bożych w duszy będą właśnie przedmiotem szczegółowej analizy.

1. OBRAZ I PODOBIENSTWO BOGA W CZŁOWIEKU

Życie duchowe człowieka ma swoją podstawę już w akcie stworzenia człowieka na obraz i podobieństwo Boże (por. Rdz 1, 26-27; 5, 1-2). Obraz i podobieństwo do Boga, zapisane już w akcie stworczym w duszy ludzkiej, stanowią fundament godności i szczęścia człowieka oraz możliwość, dzięki łasce Bożej, pełnego rozwoju życia duchowego, jakie realizuje się w doskonałej miłości¹. Stworzenie człowieka na obraz i podobieństwo Boże nadało człowiekowi wewnętrznie cel życia. Według św. Augustyna duchowo ukierunkowało go ku Bogu. Zapisany w akcie

¹ Por. KKK 41, 1700.

stwórczym obraz Boga w duszy przynagla człowieka do rozwoju duchowego, jest jakby magnesem w dążeniu do duchowej doskonałości. Zatem rozwój życia duchowego, który zmierza ku zjednoczeniu człowieka z Bogiem, jawi się jako konieczny proces duchowej przemiany do osiągnięcia szczęścia. Dlatego serce człowieka jest niespokojne dopóki nie spocznie w Bogu².

Na przeszkodzie do osiągnięcia przez człowieka pełni szczęścia w Bogu, odbicia pełnego obrazu Boga w duszy ludzkiej, stoi grzech. Według św. Pawła grzech „zaciemnił” ludzki umysł i rozbudził w człowieku zgubną pożydlwość (por. Rz 1, 21. 24). Grzech hamuje dążenie człowieka do jego wewnętrznego celu, zapisanego przez Boga w duszy ludzkiej w akcie stwórczym. Przez rozbudzenie pożydlwości prowadzi on do wewnętrznego rozdarcia ludzkich pragnień i dążeń, do duchowej walki pomiędzy tym, co Boże w człowieku, a wywyższeniem siebie i świata. Grzech burząc wewnętrzną harmonię w człowieku i jego naturalne skierowanie ku Bogu, zaburza także relacje do innych ludzi i całego stworzenia Bożego, czyli degraduje człowieka, nie pozwalając mu osiągnąć pełni doskonałości zamierzonej przez Boga³.

Nauka o człowieku jako obrazie Boga różnie rozwijała się w tradycji teologicznej zachodniej i wschodniej. W tradycji zachodniej biblijne terminy „obraz” (*selem, eikon, imago*) i „podobieństwo” (*demuth, homioiosis, similitudo*) (por. Rdz 1, 26-27; 5, 1) w zasadzie są ze sobą tożsame. Ze względów praktycznych mówi się po prostu o obrazie Boga w człowieku. W konsekwencji w odniesieniu do problemu grzechu pierworodnego w tradycji zachodniej będzie się mówić o „zamazaniu” obrazu Boga w człowieku. Natomiast tradycja wschodnia *selem* tłumaczy przeważnie jako obraz ontologiczny, trwający bez względu na grzech człowieka, a *demuth* jako podobieństwo nadprzyrodzone, które zostało utracone przez grzech pierworodny⁴.

Zdaniem Cz. Bartnika obraz Boga w człowieku należy pojmować dynamicznie. Nie należy porównywać go do czegoś statycznego, idei, ma-

² Por. św. Augustyn, *Wyznania*, tłum. Z. Kubiak, Warszawa 1987, s. 7.

³ Por. KDK 13; KKK 1707.

⁴ Por. Cz. Bartnik, *Dogmatyka katolicka*, t. 1, Lublin 2009, s. 319.

lowidła, rzeźby. Obraz Boga jest żywy, może się on rozwijać i doskonalić, ale także degradować w swej postaci. Żyje on miłością i świętością samego Boga. Obraz Boga w człowieku, będąc żywy, staje się źródłem życia wewnętrznego, oraz zewnętrznej działalności człowieka – szczególnie w dziedzinie historiozbowczej. W obrazie Boga w człowieku zapisana jest historia zbawienia człowieka, proces uświęcenia bytu ludzkiego. Obraz ten w pełni zajaśnieje dopiero podczas Paruzji. Jego pełne życie ukaże się w doskonałej komunii z Trójcą Świętą⁵.

Określenie człowieka jako obrazu Boga jest szczególnie związane z wymiarem osobowym bytu ludzkiego. Człowieka nie można porównać z żadnym nieosobowym bytem stworzonym. Psalmista mówi, że Bóg uczynił go niewiele mniejszym od istot niebieskich, obdarzył chwałą i władza nad stworzeniem (por. Ps 8, 5-7). Tylko człowiek, nosząc w sobie obraz Boga, jest zdolny do rozumnego i wolnego dialogu z Bogiem. Dzięki działaniu Ducha Świętego może on nawiązać wyjątkową relację osobową z Bogiem, która osiąga najgłębszy wymiar osobowego zjednoczenia – komunię miłości z Bogiem. Proces duchowego przekształcenia człowieka i nawiązania komunii miłości z Bogiem będzie zależał nie tylko od działania łaski w duszy ludzkiej. Głębia uzdrowienia i duchowego przekształcenia będzie zależeć także od odpowiedzi człowieka na łaskę, od współpracy z działaniem Boga w duszy. Człowiek, który podda się działaniu Boga, nosząc w sobie obraz Boga, może stać się rozumnym i wolnym partnerem Boga w dziele stwarzania, przekształcania i rządzenia światem według planów Bożych. Należy przy tym dodać, że człowiek wchodząc w tak głęboką relację z Bogiem, a także z całym stworzeniem, którego człowiek stanowi swego rodzaju centrum, zachowuje jednak, dzięki swemu osobowemu bytowaniu, transcendencję zarówno względem Boga jak i świata. Komunia miłości z Bogiem nie prowadzi ani do pomieszania natur Boga i człowieka, ani do unicestwienia ludzkiego „ja”⁶.

⁵ Por. Cz. Bartnik, *Dogmatyka katolicka* dz. cyt., s. 323-324.

⁶ Tamże, s. 319-320; por. KDK 12, 15, 17; KKK 1704.

F. R. Salvador, analizując doktrynę duchową św. Jana od Krzyża, uwypukla osobowy charakter przemian duchowych w człowieku, o których mówi Święty. Wewnętrzna przemiana w człowieku zachodzi dzięki osobowemu zjednoczeniu z Bogiem, dzięki wzajemnej osobowej relacji pomiędzy Bogiem i człowiekiem. Sam proces zjednoczenia jest świadomym, wolnym i dokonującym się w miłości dążeniem jednej osoby ku drugiej. Św. Jan od Krzyża porównuje proces zjednoczenia człowieka z Bogiem do relacji małżeńskiej, miłosnej komunii osób. Właśnie ta komunia posiada wewnętrzną siłę duchowego przekształcenia duszy⁷.

Zdaniem Cz. Bartnika pojęcie osoby ukształtowało się najpełniej na kanwie nauki o Bogu. Osobami w pełnym tego słowa znaczeniu są jedynie osoby Boskie. Natomiast człowiek jest osobą z znaczeniu pochodnym, analogicznym, w znaczeniu podobieństwa do Osób Bożych. W takim ujęciu określenia osoby ludzkiej, jako pochodnej Osób Bożych, szczególnego znaczenia nabiera zagadnienie poszukiwania obrazu Boga w człowieku. Można powiedzieć, że jest to dążenie do określenia, czym jest człowiek w swej istocie. Oczywiście Bóg stanowi dla człowieka niepojętą tajemnicę. Dlatego również osoba ludzka, jako obraz Boga, będzie tajemnicą, której do końca nie da się zrozumieć. Odnośnie osób Bożych Autor, idąc za tradycyjną nauką Kościoła, podkreśla fundamentalne znaczenie relacji, które łączą Trójcę Świętą. Relacje pomiędzy osobami Bożymi prowadzą do rozróżnienia tychże osób między sobą. Ponieważ relacje te są tak ważne w samej Trójcy Świętej, należy się spodziewać, że będą miały one także podstawowe znaczenie w kształtowaniu obrazu Boga w człowieku⁸.

H. Wejman rozważając zagadnienie zjednoczenia człowieka z Bogiem na podstawie pism św. Jana od Krzyża mówi, że przekształcenie duszy na obraz Boży jest dziełem całej Trójcy Świętej. Chociaż Osoby Boskie działają wspólnie, jednak każda z nich zostawia w duszy własny ślad, odmienny skutek swego działania. Różne skutki działania osób Bożych wynikają z samego odróżnienia Osób Bożych między sobą, co

⁷ Por. F. R. Salvador, *Mistyki i nauczyciel*, cz. 1, Poznań 2008, s. 103-104.

⁸ Por. Cz. Bartnik, *Dogmatyka katolicka*, dz. cyt., s. 419-420; por. KKK 254-255.

– jak już powiedziano wyżej – opiera się na łączących je wzajemnych relacjach. Przekształcenie duszy na obraz Trójcy Świętej związane jest z zamieszkaniem Osób Boskich w duszy ludzkiej⁹.

Autor analizuje drugą strofę Żywego płomienia *miłości*, w której św. Jan od Krzyża ukazuje w trzech metaforach: *ręki, dotknięcia i upalenia*, obecności i działanie w duszy Ojca, Syna i Ducha Świętego (por. ŻPM 2,1). *Ręką* jest Ojciec, którego można nazwać pierwszym działającym w duszy ludzkiej. *Dotknięciem, raną* jest Syn Boży. Przede wszystkim On stanowi obraz Boga w duszy. Boska *ręka* – Ojciec kształtuje duszę na obraz Syna. Całe dzieło przekształcenia dokonuje się w Duchu Świętym, czyli w *upaleniu*, w ogniu miłości. Zatem dzieło przekształcenia duszy, odzyskania przez nią obrazu Boga, ma charakter chrystocentryczny¹⁰.

Podstawą całego procesu życia duchowego dokonującego się w duszy ludzkiej, oczyszczenia, zjednoczenia i wewnętrznego przekształcenia – chrystoformizacji człowieka przez Trójcę Świętą jest tajemnica wcielenia Słowa Bożego. Dlatego też św. Jan od Krzyża nazywa wcielenie jednym z największych dzieł Boga (PD 23, 1). Chrystus objawiając duszy misteria swego życia, ukazuje wcielenie jak fundament i syntezę wszystkiego, co uczynił na ziemi. Można powiedzieć, że wcielenie zbudowało swego rodzaju most pomiędzy Bogiem i człowiekiem. To dzięki niemu możliwe jest odbicie obrazu Boga w duszy ludzkiej¹¹.

2. DZIAŁANIE I OBRAZ BOGA OJCA W DUSZY LUDZKIEJ

Działanie i obraz Boga Ojca w duszy ludzkiej jest w ścisłej relacji z Osobą Syna i Ducha Świętego. Nie można mówić o obrazie Ojca w duszy ludzkiej bez ukierunkowania tegoż obrazu na Syna i w oderwa-

⁹ H. Wejman, *Zjednoczenie z Bogiem*, w: J. W. Gogola (red.), *Na drodze zjednoczenia z Bogiem*, Kraków 2000, s. 87-88.

¹⁰ Por. H. Wejman, *Zjednoczenie z Bogiem*, dz. cyt., s. 83-87.

¹¹ Por. J. W. Gogola, *Mistycy i mistyka Karmelu*, Kraków 2007, s. 74-75; F. R. Salvador, *Mistyk i nauczyciel*, dz. cyt., s. 196-197; S. Urbański, *Teologia życia mistycznego*, Warszawa 1999, s. 130.

niu od świadectwa Ducha Świętego. O wewnętrznym związku objawienia Ojca i Syna mówi Chrystus w Ewangelii: *Nikt też nie zna Syna, tylko Ojciec, ani Ojca nikt nie zna tylko Syn i ten, komu Syn zechce objawić* (Mt 11, 27). Natomiast w rozmowie z apostołem Filipem ukazuje, że to On jest objawieniem Ojca: *Filipie, tak długo jestem z wami, a jeszcze Mnie nie poznałeś? Kto Mnie zobaczył, zobaczył także i Ojca. Dlaczego mówisz: Pokaż nam Ojca?* (J 14, 9). Zatem obraz Ojca w duszy ludzkiej będzie ściśle związany z obrazem Syna. Obraz Syna, dziecka Bożego, będzie objawiał Ojca, a obraz Ojca będzie skierowany ku Synowi¹².

K. Grzywocz na podstawie twórczości Hansa Ursa von Balthasara rozwija zagadnienie związku, jaki zachodzi pomiędzy obrazem Ojca i Syna w duszy ludzkiej. Obraz Boga, Ojca i Syna żyje w człowieku i jest przez człowieka duchowo przeżywany. Duchowa postawa dziecięctwa jest podstawą i drogą przeżywania ojcostwa duchowego. Ponieważ stanowi ona część obrazu Boga w duszy ludzkiej, nie jest i nie może być tylko jakimś etapem w życiu ludzkim, który przemija. To właśnie z postawą dziecięctwa wiąże się przeżywanie daru ojcostwa. Duchowe dziecięctwo Boże czerpie swoje źródło z ojcostwa, a ojcostwo skierowane jest ku dziecięctwu. Dziecięctwo i ojcostwo wzrastają, podtrzymują się i upadają razem. Patrząc w tym świetle na problemy duchowej dojrzałości człowieka, można powiedzieć, że bez przeżycia duchowego dziecięctwa nie można podjąć dojrzałe powołania do ojcostwa (macierzyństwa) w życiu. Obraz dziecka Bożego w duszy, ukształtowany dzięki wcielonemu Słowu Bożemu, stanowi odniesienie dla obrazu Boga Ojca i przeżywania ojcostwa jako powołania w życiu¹³.

Biorąc pod uwagę ścisły związek, jaki zachodzi pomiędzy obrazem Boga Ojca i Syna Bożego w duszy ludzkiej, można szukać specyficznych znaków działania i obecności pierwszej Osoby Trójcy Świętej. Rozwijając myśl świętego Jana od Krzyża, który Boga Ojca nazywa *ręką*, można powiedzieć, że głównym autorem przekształcenia duszy jest właśnie Ojciec. Natomiast Syn Boży działa dlatego, że działa Ojciec

¹² Por. KKK 240.

¹³ Por. K. Grzywocz, *Dziecięctwo Jezusa objawieniem Ojca*, „Życie Duchowe” 13(1998) nr 5, s. 47-48.

– „widząc” Ojca działającego (por. J 5, 19). Głównym celem działania Ojca w duszy jest przekształcenie jej na obraz Syna. Cel ten wynika z samego faktu bycia Ojcem, czyli tym, który odwiecznie rodzi Syna. Bóg Ojciec odwiecznie rodzi Syna nie tylko w życiu wewnątrztrynitarnym, ale także w swoim działaniu ad extra, w stworzeniu i wewnętrznym przekształceniu człowieka. Oczywiście proces przekształcenia duszy na obraz Syna dokonuje się w mocy i miłości Ducha Świętego. Bowiem wszystkie dzieła Boga w duszy i w ogóle w całym stworzeniu mają zawsze wymiar trynitarny¹⁴.

Człowiek nosząc w sobie obraz Boga Ojca, czyli tego, który działa jako pierwszy, staje się współpracownikiem Boga w działaniu. Z obrazu Boga Ojca w duszy wynika ziemская aktywność, kreatywność człowieka zarówno w dziedzinie materialnej jak i duchowej. Wyjątkowy wymiar przybiera ona w życiu małżeńskim, kiedy to człowiek współdziała z Bogiem w stwarzaniu i kształtowaniu nowych osób ludzkich. Aktywność człowieka w życiu rodzinnym przybiera wymiar ku-osobowy, nakierowany na osobę, na jej istnienie, dobro i rozwój. W ten sposób rodzina, jako podstawowa społeczność, staje się obrazem wewnętrznego życia Trójcy Świętej. Można powiedzieć, że w rodzinie następuje przejście od obrazu Boga zapisanego w człowieku jednostkowym ku obrazowi ukazanemu we współnocie miłości, czyli w życiu społecznym¹⁵.

Ponieważ podstawowym celem działania Boga Ojca w duszy ludzkiej jest ukształtowanie jej na obraz Syna Bożego – rodzenie Chrystusa w duszy, dlatego najważniejszym spełnieniem ojcostwa ludzkiego jest prowadzenie innych osób ku zbawieniu. Ojcostwo Boga zapisane w duszy osiąga swą pełnię w życiu doczesnym, w duchowym rodzeniu innych ku życiu wiecznemu. Problem ten ukazany jest w listach św. Pawła. Apostoł Paweł jako prawdziwy ojciec duchowy przez Ewangelię rodzi nowe dzieci Boże. Apostoł mówi, że wprowadził wielu jest nauczycieli i wychowawców w wierze, ale niewielu ojców. Chłubi się on swym ojcostwem duchowym, które stanowi dla niego szczyt działalności apo-

¹⁴ Por. H. Wejman, *Zjednoczenie z Bogiem*, dz. cyt., s. 87; Cz. Bartnik, *Dogmatyka katolicka*, dz. cyt., s. 189; por. KKK 240, 254.

¹⁵ Por. Cz. Bartnik, *Dogmatyka katolicka*, dz. cyt. s. 266, 322; por. KDK 50.

stolskiej. Św. Paweł w bólach, w krzyżu Chrystusa rodzi nowe dzieci Boże (por. 1Kor 4, 14-15; Ga 4, 19; Flm 1, 10)¹⁶.

3. OBRAZ WCIELONEGO SYNA BOŻEGO W DUSZY LUDZKIEJ

Trynitarny obraz Boga w duszy ludzkiej koncentruje się wokół Syna Bożego, jest chrystocentryczny. Choć człowiek odkupiony ma w sobie obraz całej Trójcy Świętej, to jednak obraz Syna Bożego jest dla niego najbardziej „własny”. Syn Boży pozostawia w duszy obraz wynikający z Jego relacji do Boga Ojca, czyli obraz dziecka Bożego. Nadaje On duszy „formę” synostwa. Dzięki odbitemu w duszy Bożemu synostwu wszyscy ludzie są równi w swej godności i powołaniu do wiecznego zbawienia. Ponadto, posiadanie przez wszystkich odkupionych obrazu Syna Bożego w duszy, stanowi podstawę Kościoła jako mistycznego Ciała Chrystusa (por. 1Kor 12, 27), czyli społecznego obrazu Boga¹⁷.

Stanie się dzieckiem Bożym, przez odbicie obrazu Syna Bożego w duszy, stanowi jedyną drogę do zbawienia wiecznego. Chrystus mówi w Ewangelii: *Jeśli się nie odmienicie i nie staniecie jak dzieci, nie wejście do królestwa niebieskiego* (Mt 18, 3). Dlatego św. Jan od Krzyża w swej interpretacji teologicznej ściśle łączy obraz Boga w duszy, który zostawia Syn Boży, z wiecznym zbawieniem człowieka (por. ŻPM 2, 1). W Jezusie Chrystusie plan zbawienia, odzyskania przez człowieka podobieństwa do Boga, a przy tym przemiany całego stworzenia w *nowe niebo i nową ziemię* (por. Ap 21, 1), urzeczywistnił się w ziemskim czasie i przestrzeni. W osobie Chrystusa nastąpiła fundamentalna jedność Boga i człowieka, która może stać się również własnością każdego człowieka przez uczestnictwo. Razem z komunią z Bogiem w Chrystusie

¹⁶ Por. J. Salij, *Ojcostwo i synostwo u św. Augustyna*, „Życie Duchowe” 13(1998) nr 5, s. 27; por. Jan Paweł II, List apostolski *Oriente lumen*, 13.

¹⁷ Por. Cz. Bartnik, *Dogmatyka katolicka*, dz. cyt. s. 322; S. Urbański, *Teologia życia mistycznego*, dz. cyt., s. 134.

człowiek otrzymuje wszystkie inne dary Boże łącznie z życiem wiecznym w niebie¹⁸.

Podstawą działania Syna Bożego w duszy ludzkiej, drogą do zjednoczenia i odbicia obrazu Boga w duszy jest tajemnica wcielenia. W tajemnicy wcielenia Syna Bożego streszcza się, zawarte jest wszystko, co istnieje – cała pełnia: *Bóstwo na sposób ciała* (Kol 2, 9). Łączy ono w sobie niebo z ziemią, Byt niestworzony, wieczny i stworzony w czasie. Stąd wcielenie stworzyło ontyczną podstawę dla pełnego osobowego zespolenia ludzkości z Bogiem. Dzięki wcieleniu Syn Boży zjednoczył się biologicznie i w sposób nadprzyrodzony z całym rodzajem ludzkim, z każdym człowiekiem. W ten sposób wcielenie otwarło drogę dziełu zbawienia w Jezusie Chrystusie, czyli powrotu natury ludzkiej do pierwotnej doskonałości, do odnowienia w człowieku podobieństwa Bożego zniszczonego przez grzech¹⁹.

Wcielenie Syna Bożego, które stanowi podstawę ontologiczną obrazu Boga w duszy, zjednoczenia człowieka z Bogiem, po grzechu pierwotnym złączyło się w Chrystusie z dziełem odkupienia. Ciało przyjęte przez Słowo Boże stało się, dzięki wolnej decyzji zbawczej Boga, ofiarą za grzechy ludzkości – *Chlebem za życie świata* (J 6, 51). W ten sposób zjednoczenie człowieka z Bogiem i obraz Boga w człowieku przybrały formę paschalną. Wydarzenie paschalne stało się centralną tajemnicą życia Jezusa Chrystusa i przemiany, odnowienia duchowego człowieka. Pascha Chrystusa stanowi przejście, połączenie rzeczywistości ziemskiej z niebieską, przemienia rzeczywistość ziemską i pociąga ją ku życiu wiecznemu. W ten sposób wydarzenie paschalne, stanowiąc przejście Chrystusa do wieczności, harmonizuje, łączy się z tajemnicą wcielenia, jako „mostem” pomiędzy Bogiem i człowiekiem²⁰.

Paschalny wymiar odzyskania obrazu Boga w duszy wiąże się z upodobnieniem do Chrystusa cierpiącego, ukrzyżowanego. Obraz

¹⁸ Por. F. R. Salvador, *Mystyk i nauczyciel*, dz. cyt., s. 189.

¹⁹ Por. Cz. Bartnik, *Dogmatyka katolicka*, dz. cyt., s. 663, 665; S. Urbański, *Teologia życia mistycznego*, dz. cyt., s. 133; por. Jan Paweł II, *Redemptor Hominis*, 13; KKK 460.

²⁰ Por. KKK 457, 1085.

Boga w człowieku, aby odzyskać swą pełnię, musi przejść przez krzyż Chrystusa. W praktyce doświadczenia mistycznego mówi się tu o ciemnej nocy zmysłów i ducha. Oczyszczenia, które przechodzi dusza, są udziałem w cierpieniu i opuszczeniu Chrystusa ukrzyżowanego. Stanowią one konieczny etap procesu odzyskania podobieństwa do Boga – jak dla Chrystusa cierpienie było czymś koniecznym, aby wejść do chwały (por. Łk 24, 26). Paschalne oczyszczenie jest przygotowaniem do udziału w życiu Chrystusa zmartwychwstałego. Stanowi ono drogę do miłostnego zjednoczenia z Bogiem już w życiu doczesnym w Jego odnowionym obrazie w duszy ludzkiej, a w pełni w wiecznej chwale Boga²¹.

Proces odnowienia obrazu Boga w duszy opiera się na życiu sakramentalnym, ma swoje źródło w sakramentach świętych, które narodziły się z tajemnicy paschalnego przejścia Chrystusa. Szczególne znaczenie w procesie wewnętrznej przemiany posiada sakrament Eucharystii. Stanowi on na ziemi najpełniejsze spotkanie człowieka z Bogiem. Eucharystia, która oznacza cielesną, historyczną i rzeczywistą obecność zmartwychwstałego Chrystusa, zawiera w sobie tajemnicę wcielenia i Paschy, męki i zmartwychwstania Pana. Dlatego stanowi ona podstawowe źródło przemiany ludzkiej duszy w jej odzyskaniu podobieństwa do Boga²².

Człowieczeństwo Chrystusa obdarzone wszelką doskonałością cnót i darów duchowych stanowi dla ludzi żywy przykład doskonałości. Naśladowanie Chrystusa jest drogą do odzyskania pełni obrazu Boga w duszy. Szczególne znaczenie na drodze wewnętrznego doskonalenia ma naśladowanie Chrystusa w Jego posłuszeństwie woli Ojca niebieskiego. Posłuszeństwo woli Bożej wiąże się z wewnętrznym wyrzeczeniem, zaparciem się siebie, dlatego jest ono narzędziem oczyszczenia duszy. Miłostne zjednoczenie woli ludzkiej z wolą Bożą jest wyznacznikiem

²¹ Por. J. W. Gogoła, *Mistycy i mistyka Karmelu*, dz. cyt., s. 66-67; Tenże, *Oczyszczenia nocy ciemnej*, w: J. W. Gogoła (red.), *Na drodze zjednoczenia z Bogiem*, dz. cyt., s. 148; S. Urbański, *Teologia życia mistycznego*, dz. cyt., s. 52; Tenże, *Życie mistyczne a przeżycie mistyczne*, w: S. Urbański, W. Gałązka, *Mistyka Polska*, Warszawa 2010, s. 89-90.

²² Por. F. R. Salvador, *Mystyk i nauczyciel*, dz. cyt., s. 198; S. Urbański, *Teologia życia mistycznego*, dz. cyt., s. 134; por. Jan Paweł II, *Redemptor Hominis*, 20; KKK 1324-1325.

duchowej doskonałości człowieka. Chroni ono przed grzechem, wykożenia wady i całkowicie nakierowuje życie i dążenia ludzkie ku zjednoczeniu z Bogiem²³.

4. DZIAŁANIE I OBRAZ DUCHA ŚWIĘTEGO W DUSZY LUDZKIEJ

Duch Święty w swej naturze jest osobową, niestworzoną miłością pomiędzy Ojcem i Synem Bożym. Ojciec miłuje Syna i Syn miłuje Ojca odwieczną Miłością, którą jest Trzecia Osoba Trójcy Świętej – Duch Święty. W ten sposób Duch Święty przez miłość zapewnia wewnętrzną jedność Trójcy Świętej i podstawę wewnątrztrynitarnego życia. Relacja Ducha Świętego do pozostałych Osób Bożych stanowi istotę Jego działania także w odniesieniu do stworzenia Bożego, w działaniu ad extra. Czyli polega ona na miłowaniu i sprawianiu przez miłość i w miłości wszystkich skutków duchowych obecności Boga w świecie. Dzięki Duchowi Świętemu człowiek ma udział w wymianie miłości między Osobami Trójcy Świętej, czyli w wewnętrznym życiu Boga²⁴.

Na podstawie doktryny teologicznej św. Jana od Krzyża można powiedzieć, że obrazem Ducha Świętego w duszy ludzkiej jest miłość. Duch święty przemienia duszę swoją miłością, czyniąc ją podobną do Boga. Choć dusza nie posiada płomienia miłości Bożej z natury, a jedynie przez udział w Bogu, to jednak będąc rozpalona tą miłością, kocha nią Boga i w ten sposób staje się równa Bogu – równa w miłowaniu. Dusza przez uczestnictwo posiada te same dobra duchowe, jakie Syn Boży ma ze swej natury. (ŻPM 1, 3; PD 39, 6). Doktryna św. Jana od Krzyża o upodobnieniu się do Boga przez miłość ma swoje źródło w Piśmie Świętym. Św. Jan Apostoł mówi, że Bóg udziela człowiekowi miłości ze swego Ducha. Każdy człowiek, który przyjmie tą miłość na nowo, rodzi się z Boga i Go zna, jest do Niego podobny (por. 1J 4, 7-13).

²³ Por. F. R. Salvador, *Mistyk i nauczyciel*, dz. cyt., s. 208-209; S. Urbański, *Teologia życia mistycznego*, dz. cyt., s. 137.

²⁴ Por. Cz. Bartnik, *Dogmatyka katolicka*, dz. cyt., s. 185, 219; S. Urbański, *Teologia życia mistycznego*, dz. cyt., s. 58; por. KKK 221.

Według św. Jana od Krzyża Duch Święty, doskonaląc obraz Boga w duszy ludzkiej, dział w dwojaki sposób: wlewa w nią swoje łaski, cnoty i dary oraz ożywia obraz Boga w duszy – porusza, ożywia dary i cnoty już udzielone (PD 17, 5). Obraz Ducha Świętego odbity jest nie tylko w najdoskonalszym darze, czyli w miłości, którą żyje dusza, miłując Boga i bliźnich, ale również we wszystkich łaskach, bogactwie duchowym złożonym przez Boga w człowieku. Obrazem Ducha Świętego jest także samo życie duchowe człowieka nieustannie podtrzymywane przez Boga tchnieniem Jego niestworzonej Miłości²⁵.

Duch Święty, posłany przez Ojca i Syna, jest bezpośrednim autorem przekształcenia duszy ludzkiej. On, będąc dawcą łaski i miłości, odnawia i udoskonala obraz Boga w człowieku. Przy tym Duch Święty udzielając swoich darów człowiekowi w ogóle, umożliwia zamieszkanie Osób Bożych w duszy, co oznacza danie człowiekowi udziału w życiu wewnętrznym Boga. Duch święty, zamieszkując w duszy, sprawia wzrost łaski, a przez to coraz mocniejsze zjednoczenie człowieka z Bogiem. Jego działanie, jako dawcy miłości nadprzyrodzonej, dotyczy przede wszystkim ludzkiej woli. Duch Święty przez miłość sprawia, że ludzka wola i jej akty upodobniają się do woli Bożej²⁶.

Wewnętrzna doskonałość człowieka, doskonałość obrazu Boga w duszy ludzkiej zależy przede wszystkim od wzrostu cnót teologalnych, wiary, nadziei i miłości. Pochodzą one wprost i bezpośrednio od Ducha Świętego. Od Niego także zależy ich rozwój. Cnoty teologalne osiągają swą pełnię w człowieku pod wpływem działania darów Ducha Świętego. Zatem cnoty teologalne i dary Ducha Świętego mają priorytetowe znaczenie w całym życiu duchowym²⁷. Działanie cnót teologalnych polega na oczyszczeniu i doskonaleniu władz człowieka, oraz jednoczeniu go z Bogiem. Natomiast następstwem zjednoczenia jest wewnętrzne upodobnienie człowieka do Boga²⁸.

²⁵ Por. H. Wejman, *Zjednoczenie z Bogiem*, dz. cyt., s. 84-85.

²⁶ Por. S. Urbański, *Teologia życia mistycznego*, dz. cyt., s. 59; H. Wejman, dz. cyt., s. 88.

²⁷ Por. KKK 1831.

²⁸ Por. F. R. Salvador, *Mistyk i nauczyciel*, dz. cyt., s. 115-116; M. Zawada, *Rola cnót teologalnych*, w: J. W. Gogola (red.), *Na drodze zjednoczenia z Bogiem*, dz. cyt., s. 210, 225.

Szczególnym działaniem Ducha Świętego w duszy jest dar modlitwy. Według słów św. Pawła Apostoła: *Nikt bez pomocy Ducha Świętego nie może powiedzieć: Panem jest Jezus* (1 Kor 12, 3). Dzięki modlitwie człowiek dostępuje doświadczalnego przeżycia obecności Boga – miłosnego kosztowania Boga. Rozwija się ona szczególnie dzięki darowi miłości nadprzyrodzonej, stanowiąc jeden z środków zjednoczenia z Bogiem i przeobrażenia duszy na obraz Boży²⁹.

ZAKOŃCZENIE

Odnowienie po grzechu pierwotnym obrazu Boga w duszy ludzkiej stanowi pewien duchowy proces rozciągnięty w ziemskim czasie. Związany jest on z tajemnicą wewnętrznego działania i obecności Boga w duszy, dlatego nie da się go do końca zrozumieć i opisać. Tajemnicy działania i obecności Boga w duszy doświadczali szczególnie mistycy, np. cytowany w artykule św. Jan od Krzyża. Natomiast teologia duchowości, w świetle nauki i tradycji Kościoła, próbuje ująć i opisać tę tajemnicę. Dlatego do powyższego tematu należy podchodzić z pokorą, traktując go jako ciągle „otwarty”. Trzeba pamiętać o słowach z Księgi Mądrości, że człowiek z trudem odkrywa rzeczy tej ziemi, a coś dopiero rzeczy Boże (por. Mdr 9, 16).

The Shaping of the Similarity to God in the spiritual Union with the Holy Trinity

Summary

The article is about the inner transformation of the soul in the context of regaining the similarity to God. The process of transforming the soul in the light of the New Testament is conducted by the Holy Trinity. Each of the Divine Persons leaves a “trace” in the

²⁹ Por. J. W. Gogola, *Mistycy i mistyka Karmelu*, dz. cyt., s. 171; S. Urbański, *Teologia życia mistycznego*, dz. cyt., s. 57-58; D. E. Wier, *Modlitwa i jej rozwój*, w: J. W. Gogola (red.), *Na drodze zjednoczenia z Bogiem*, dz. cyt., s. 171.

soul, resulting from the internal relations between the Persons of the Holy Trinity. These “traces” are the topic of this article.

It consists of four points, the first one deals with the analysis of the problem, the starting point is the resemblance of man to God, resulting from the act of creation. Next, actions and traces of the Divine Persons, the Father, the Son and the Holy Spirit in the human soul are analysed. Restoring the image of God in the human soul is of christocentric character, visible in the acting of all Divine Persons. The article is based on thoughts of St. John of the Holy Cross, showing eventually the acting of God in the human soul as a mystery.